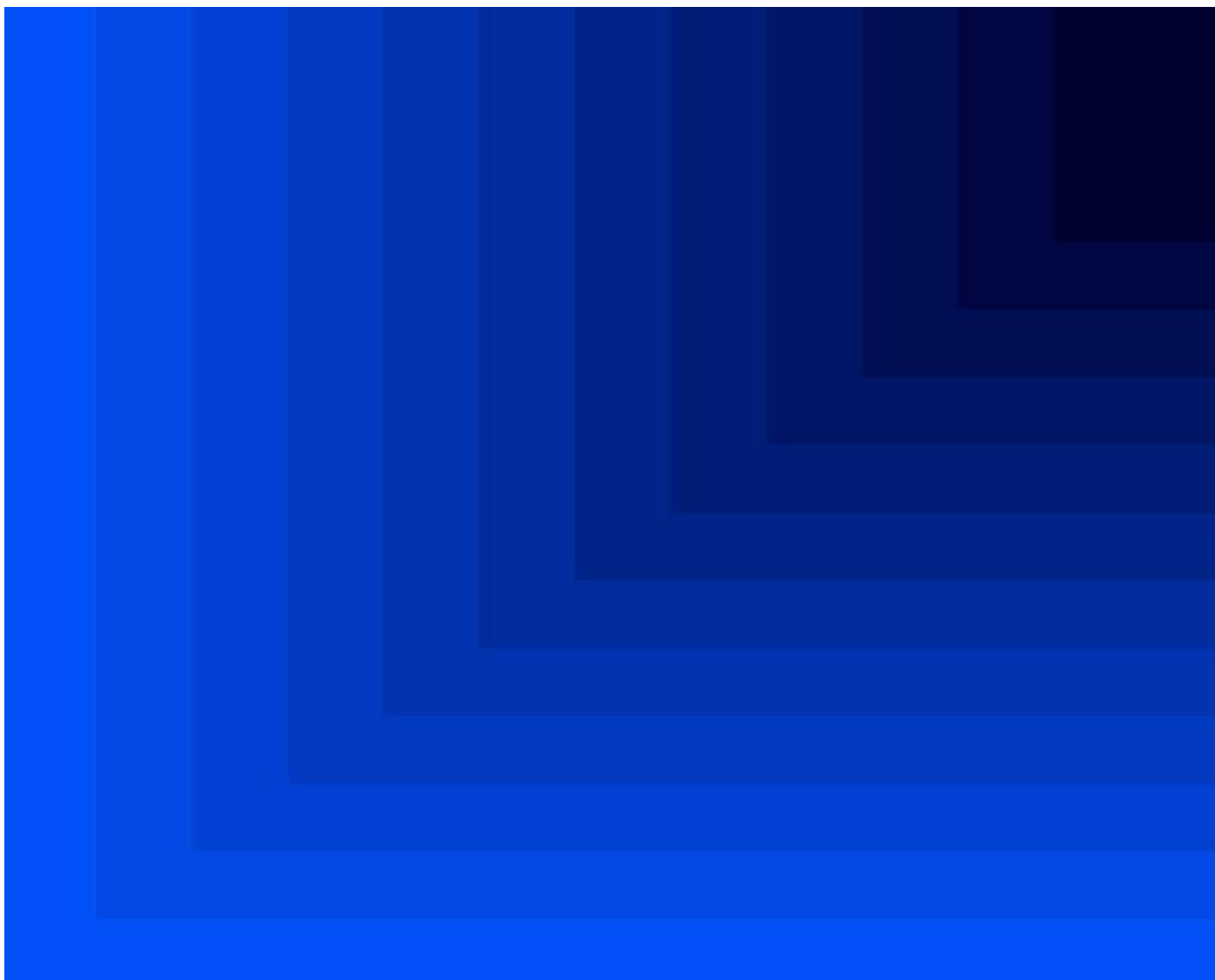

Samfunnssikkerhet i urolige tider

Kritiske bygg og infrastruktur

Et ekspertnotat fra Rådgivende Ingeniørers Forening

Om notatet

Siden 2010 har Rådgivende Ingeniørers Forening (RIF) publisert rapportserien *Norges tilstand – State of the Nation*, den mest omfattende og systematiske vurderingen av tilstanden til Norges viktigste bygg og infrastruktur. Neste hovedrapport lanseres i juni 2025.

Dette notatet bygger på foreløpige funn og vurderinger, og presenterer RIFs ekspertanbefalinger innen fire områder som er avgjørende for norsk samfunnssikkerhet: transport, energi, vann og avløp, og forsvarsbygg. Flere analyser og anbefalinger – blant annet knyttet til sykehus og kommunale bygg – vil komme i hovedrapporten.

Innhold

Om notatet.....	1
Innhold	2
Samfunnssikkerhet begynner med det grunnleggende.....	3
Veier og jernbane – fremkommelighet er avgjørende	4
Klimaendringer påvirker infrastrukturen.....	4
Alt henger sammen – og planene må ligge klare	5
RIFs råd for en trygg og effektiv transportinfrastruktur	6
Kraftsystemet – kraftgapet må tettes	7
Strømnettet – en flaskehals for omstilling og sikkerhet	7
Kraftgapet – forbruket øker raskere enn produksjonen.....	7
Bruk energien vi har mer effektivt	8
RIFs råd for å sikre kraftsystemet	9
Vann og avløp – rent vann i urent farvann.....	10
RIFs råd for å sikre trygt vann og velfungerende avløp	11
Forsvarsbygg – mer forsvar for pengene.....	12
RIFs råd for mer effektiv forsvarsinfrastruktur	13
Andre kritiske områder i Norges infrastruktur og bygg	14

Samfunnssikkerhet begynner med det grunnleggende

Samfunnssikkerhet handler om mer enn politi, forsvar og beredskapslagre. Ifølge Direktoratet for forvaltning og økonomistyring innebærer samfunnssikkerhet «*samfunnets evne til å verne seg mot og håndtere hendelser som truer grunnleggende verdier og funksjoner*». Dette favner bredt – fra naturfarer og teknologisk svikt, til terror og krig – men kjernen er den samme: Samfunnet må fungere, også når det settes under press.

For å få til dette, er robust infrastruktur og sikre bygg helt avgjørende. Samfunnets grunnleggende funksjoner – som tilgang til rent vann, strøm, transport og helsetjenester – hviler på at vi har vedlikeholdt det vi har, bygget klokt og forberedt oss godt. Når krisen rammer, er det veier, jernbane, sykehus, skoler og strømmett som gjør det mulig å hjelpe, varsle, forflytte, redde og forsvare. Og når infrastrukturen holder – fungerer også samfunnet ellers.

Det som styrker samfunnets evne til å stå imot kriser, er også det som legger grunnlaget for trygghet i hverdagen, velferd og verdiskaping fremover. Barna kommer seg på skolen. Folk kommer seg på jobb. Pasientene får hjelp i tide. Bedrifter får levert varer og tjenester.

I møte med økt geopolitisk uro, klimaendringer og et mer komplekst trusselbilde, er det derfor ikke nok å planlegge for krisehåndtering i ettertid. Samfunnssikkerheten må bygges hver dag – gjennom kloke prioriteringer, langsiktig planlegging, investeringer, vedlikehold og klimatilpasning.

Veier og jernbane

– fremkommelighet er avgjørende

Transportinfrastrukturen er avgjørende for mer enn hverdagsmobilitet. Den er en forutsetning for at beredskapen skal fungere når det virkelig gjelder. I møte med en mer urolig verden er kravet til en sterk og pålitelig infrastruktur blitt enda viktigere.

God samfunnssikkerhet handler om å redusere risiko og sårbarhet før kriser oppstår, for når krisen først skjer det for sent å forberede seg. Det betyr at vi må ha robuste veier og jernbane som kan stå imot flom, ras og ekstremvær – og sikre at tjenester, forsyninger og nødhjelp når frem også under belastning. Når krisen først rammer, er veier og jernbane helt avgjørende for beredskapen. Folk, forsyninger, nødhjelp og forsvarsmateriell må raskt og trygt kunne fraktes dit det trengs. Men det forutsetter at infrastrukturen fungerer – og det gjør den ikke godt nok i dag.

Over halvparten av fylkesveiene har lav eller svært lav standard. Mange riksveier er så smale at det ikke er plass til midtstripe. Flere bruer er gamle og må snart skiftes ut. Samtidig har jernbanen et stort vedlikeholdsetterlep: Bare sju prosent av nettet har dobbeltspor, og bare fire prosent kan regnes som moderne. En femtedel av jernbanesystemet trenger oppgradering de neste tolv årene.

Klimaendringer påvirker infrastrukturen

Klimaendringene gjør infrastrukturen mer utsatt – gjennom hyppigere og mer intense naturhendelser og gradvise endringer i miljøforhold. Mye av dagens infrastruktur er ikke dimensjonert for et klima som er i endring, og står dermed dårlig rustet til å møte økt påkjenning fra flom, ras og ekstremvær. Dette gjelder blant annet dreneringsanleggene langs jernbanen, hvor minst 5000 stikkrenner bør fornyes. Nye investeringer må derfor ta høyde for et mer krevende og ustabilt klima. Brukollapsen på Dovrebanen under ekstremværet «Hans» illustrerer hvor sårbar infrastrukturen er – og hvilke store konsekvenser det får når den svikter.

Endret geopolitisk rolle krever mer

Norges rolle i NATO er i endring. Med Sverige og Finland som nye medlemmer, har Norge gått fra å være et mottaksland til å bli et viktig transittland for militær støtte til Norden¹. Det betyr at vi må kunne ta imot og forflytte store mengder personell og materiell internt og på tvers av landegrensene – raskt og sikkert.

Flere av våre geostrategiske transportårer er allerede flaskehalser:

- Ofotbanen, Norges eneste jernbanekobling til Nord-Sverige og Nord-Finland, er sårbar og uten dobbeltspor – men kritisk for alliert mobilitet og tilgang til isfri havn i Narvik.
- Meråkerbanen og Kongsvingerbanen er viktige forbindelser mot Sverige, men har begrenset kapasitet og standard til å håndtere store mengder gods, forsyninger og militært utstyr i krise. I tillegg vil Østfoldbanen, som forbinder Oslo med Sverige, være viktig i et beredskapsperspektiv.
- Riksveier i nord og mot Sverige er mange steder for smale, svingete og utsatt for ras. Flere tåler ikke tung militærtransport.

¹ Norges nye rolle Nato: Transittland for alliert hjelp til Sverige og Finland. Aftenposten 2024.

- I tillegg er mange fylkesveier avgjørende for beredskapen. De fungerer som omkjøringsveier for riksveiene og er livsviktige for lokalsamfunn, næringsliv og nødetater, men tilstanden er kritisk. Mange bruer på fylkesvegene tåler heller ikke militærtransport og annen tungtrafikk²³.

Svenske og finske myndigheter peker direkte på norsk infrastruktur som avgjørende for deres forsvarsevne. Finlands president beskrev nylig landet som «en øy» – avhengig av tilgang til norske havner og transportårer i krise⁴. Samtidig arbeider Norge, Sverige og Finland nå med å etablere en felles strategisk transportkorridor i nord – for bedre beredskap og raskere forflytning.

Alt henger sammen – og planene må ligge klare

God samfunnssikkerhet krever at vi planlegger helhetlig, og at kritisk infrastruktur henger sammen. Det hjelper lite å bygge ny jernbane hvis det ikke finnes vei frem til stasjonen – eller motsatt. Alt dette stiller nye krav til samarbeid – både mellom vei og jernbane, og mellom sektorer som samferdsel, forsvar og justis. Det krever også nordisk samarbeid: Norge må samarbeide tettere med Sverige og Finland, og lage felles planer for hvordan veier, jernbane og havner skal fungere når det virkelig gjelder.

Jernbanedirektoratet har pekt på at kapasiteten i jernbanenettet ikke er vurdert i lys av nye krav fra NATO og allierte⁵. Vi har heller ikke full oversikt over hva slags rullende materiell Forsvaret faktisk trenger i en krisesituasjon. Uten slik kunnskap risikerer vi at investeringer bommer på de reelle behovene.

Forsvaret og NATO er klare på én ting: Det må finnes redundans – altså alternative ruter hvis én strekning blir blokkert. Dette gjelder både for forsvar og for sivil beredskap. NATO stiller sju grunnleggende krav til medlemslandene i de såkalte Seven Baseline Requirements⁶. Et av disse er robuste transportsystemer – som må fungere under press, støtte sivil krisehåndtering og legge til rette for alliert militær mobilitet i en krisesituasjon.

²³ Mener norske bruer er gått ut på dato, NRK 2024³ I Nasjonal transportplan 2025–2036 er det identifisert 14 bruer på fylkesvegnettet i Akershus, Innlandet, Trøndelag, Troms og Vestland som er kritiske for militær mobilitet.

³ I Nasjonal transportplan 2025–2036 er det identifisert 14 bruer på fylkesvegnettet i Akershus, Innlandet, Trøndelag, Troms og Vestland som er kritiske for militær mobilitet.

⁴ Hva skjer om det blir krise i Østersjøen? Derfor er Sverige og Finland så opptatt av norske veier og havner. Aftenposten 2024.

⁵ Jernbanens rolle i nasjonal beredskap, Jernbanedirektoratet 2024

⁶ NATO's Seven Baseline Requirements, DSB.

RIFs råd for en trygg og effektiv transportinfrastruktur

1. Forfall er dyrt – få vedlikeholdet på rett spor

Når veier og jernbane ikke vedlikeholdes, blir de både dyrere å reparere og mindre til å stole på i en krisesituasjon. Skal vi snu utviklingen, må vedlikehold og fornyelse få en større plass i budsjettene enn i dag, og ambisjonene i Nasjonal transportplan må følges opp hvert år.

Særlig for fylkesveiene trengs et krafttak. Mange av dem fungerer som viktige omkjøringsveier og støtter opp under riksveinettet, men forfallet er stort. Innsatsen for å ruste dem opp må økes kraftig.

RIF anbefaler økt samarbeid mellom staten og fylkeskommunene om drift og vedlikehold, ettersom det vil gi stordriftsfordeler som frigjør penger til det som virkelig trengs: å fornye veiene før de forfaller.

2. Tøffere prioriteringer

Bruk pengene der behovet er størst – i transportkorridorer som er avgjørende for forsvar, forsyninger og verdiskaping. Kartlegg hvor det mangler kapasitet, hvilke overganger som svikter, og hva som trengs i en krise – også av materiell og alternative ruter.

Noen investeringer gir størst samfunnsgevinst i form av reisetid, klima og næringsutvikling – som fullføring av InterCity-strekningene på Østlandet og ny Oslotunnel. Andre er avgjørende for beredskap og forsynings sikkerhet – for eksempel i Nord-Norge og langs grensekryssende korridorer mot Sverige og Finland. Begge deler må prioriteres tydelig – og det betyr at flere andre prosjekter bør settes på vent for få fart på det som haster mest.

3. Få mest mulig vei og jernbane for pengene

Et godt eksempel på hvordan vi kan få mer ut av pengene er «Valdresmodellen». Her bygget Statens Vegvesen ny E16 med enklere standard og bruk av eksisterende trasé, men likevel trygg og fremkommelig – og innenfor en fast økonomisk ramme⁷.

RIF anbefaler også økt bruk av verdianalyser for å optimalisere investeringsprosjekter. En verdianalyse er en teknisk-økonomisk optimalisering av prosjekter hvor man ser på muligheter for både kostnadsbesparende tiltak og økning av nytte som utbygger kan vurdere å implementere før/ved gjennomføring.

Det statlige utbyggingsselskapet Nye Veier AS har vist at det er mulig å bygge vei raskere, billigere og med lavere klimafotavtrykk. Ved å planlegge bedre og prioritere riktig har de spart samfunnet for store summer – samtidig som prosjektene har ført til lavere utslipp og mindre inngrep i naturen. Et tilsvarende statlig utbyggingsselskap for jernbane – «Nye Baner» – kan gi samme effekt: mer jernbane for pengene, bedre fremdrift og mer forutsigbar gjennomføring. Særlig prosjekter med høy beredskapsverdi og strategisk betydning for forsynings sikkerhet og alliert mobilitet bør inngå i en egen portefølje med forutsigbar finansiering.

⁷ <https://www.vegvesen.no/om-oss/presse/aktuelt/2024/06/valdresmodellen---evaluering/>

Kraftsystemet

– kraftgapet må tettes

Norge står overfor en trippel kraftutfordring: Strømnettet har for liten kapasitet, ny kraftproduksjon går for trekt og vi sløser med energien vi allerede har. Uten kraftige grep risikerer Norge et kraftunderskudd, høyere priser og tapte muligheter for ny industri og verdiskaping. Derfor må det tenkes helhetlig: om nettet, produksjonen og hvordan vi bruker kraften.

Strømnettet – en flaskehals for omstilling og sikkerhet

Elektrifisering er avgjørende for å nå målene i Parisavtalen og sikre ny verdiskaping i industrien. Men i dag er strømnettet i ferd med å bli en alvorlig flaskehals for utvikling. Kapasiteten er sprengt flere steder, og køene for nettilknytning vokser. Det rammer både næringsliv, forsyningssikkerhet og Norges evne til å håndtere kriser.

Problemet er godt dokumentert. Riksrevisjonen har slått fast at kapasiteten i strømnettet er et stort hinder for næringsutvikling og omstilling⁸. Samtidig står viktige industriprosjekter i kø – fordi distribusjonsnettet ikke er klart. Riksrevisjonen peker på at nettet er fullt i store deler av landet, og dette rammer særlig større forbrukskunder. Dette svekker både konkurransekraften vår og muligheten til å etablere ny industri og kutte utslipp.

Investeringskostnadene i nettet er også relativt høye. En europeisk rapport (TCB-21, 2025)⁹ indikerer med en rekke forbehold at Statnett på visse områder har høyere kostnader enn sammenlignbare selskaper i Europa – noe som indirekte øker nettleien til folk og bedrifter. Flere land, som Sverige og Danmark, har innført benchmarking av sine selskap tilsvarende Statnett, for å sikre lavere kostnader og mer målrettede investeringer. Det bør også Norge gjøre.

Ny teknologi kan utnyttes bedre. Sanntidsmålinger og digital styring gjør det mulig å utnytte eksisterende nett mer effektivt uten overbelastning. Dette kan redusere eller utsette behovet for kostbar nettutbygging og samtidig gi bedre forsyningssikkerhet i møte med økt etterspørsel.

Kraftgapet – forbruket øker raskere enn produksjonen

Samtidig som nettet er presset, er kraftproduksjonen i ferd med å havne bakpå. Norge står i fare for kraftunderskudd allerede innen få år. Forbruket vokser raskere enn etablering av ny produksjon.

En rapport¹⁰ fra Thema anslår at vi i 2030 vil bruke mye mer kraft enn vi gjør i dag – hele 33 TWh mer. Men vi ligger an til å bare produsere 9 TWh ekstra. Det gir et kraftgap på 24 TWh – nesten en femtedel av dagens samlede produksjon.

Dette kraftgapet truer industriutviklingen, driver opp strømprisene og gjør oss mer sårbare i kriser. Ifølge NVE var det i 2024 søknader om hele 18,5 TWh ny produksjon – men kun en brøkdel av dette (0,26 TWh) ble godkjent det året. Skal vi unngå kraftmangel og høye priser må utbyggingen av kraft skje raskere og smartere.

⁸ Kapasiteten i strømnettet, Riksrevisjonen 2025

⁹ Statnett sin kostnadseffektivitet er evaluert i internasjonal studie (NVE 2025)

¹⁰ Realistiske mål og tiltak i energipolitikken, Thema 2024.

Bruk energien vi har mer effektivt

Norge må ikke bare bygge ut nettet og produsere mer kraft. Det raskeste og rimeligste grepet vi har, er å bruke energien smartere. Energieffektivisering og økt bruk av varme der dette er rasjonelt må derfor bli en langt viktigere del av kraftpolitikken.

Bygg står for nær halvparten av det elektriske kraftforbruket i Norge. Likevel går energieffektiviseringen altfor tregt – selv om vi vet at over halvparten av energibruken i bygg kan kuttes med kjent teknologi og rehabilitering¹¹. Den største enkeltposten er oppvarming, og det brukes fortsatt mye elektrisk kraft – også der andre løsninger finnes.

Det offentlige bør gå foran. Mange eldre bygg sløser store mengder energi, spesielt til oppvarming. Her er det et stort potensial for å kutte energibruken – for eksempel ved å oppgradere tekniske anlegg, legge solceller på store tak og ta i bruk smart styring av energien. Hvis flere bygg bruker vannbåren varme, kan vi også utnytte andre energikilder, som bergvarme, bioenergi og solenergi, og dermed redusere behovet for strøm og avlaste kraftnettet.

En strømstøtte og fremtidig fastprisordning, som Norgespris, som belønner sparing – og ikke bare kompenserer for høye priser – vil være et viktig steg for å redusere energibruken i husholdningene. Enova må samtidig få større handlingsrom og mer målrettede ordninger for energieffektivisering i både offentlige bygg og industri. Med enkle grep kan vi kutte forbruket, frigjøre elektrisk kraft til næringslivet og elektrifisering – og redusere presset på kraftnettet.

¹¹ [Energisparepotensialet i bygg fram mot 2030 og 2050, SINTEF 2023.](#)

RIFs råd for å sikre kraftsystemet

1. Bygg ut kraftnettet smartere – og prioriter det viktigste først

Kapasiteten i strømmettet må økes, men det må skje klokt. Endre køsystemet for tilkobling til kraftnettet slik at prosjekter med høy samfunnsverdi kommer først. Ta i bruk teknologi som sanntidsmålinger og digital styring for å øke kapasiteten i eksisterende nett.

2. Få ned kostnadene og øk tempoet i investeringene i kraftnett

Gi en uavhengig aktør ansvar for å vurdere hvordan Statnett planlegger og prioriterer investeringer. Innfør systematisk benchmarking av nettselskaper, slik Sverige og Danmark har gjort, for bedre kostnadskontroll og mer målrettede investeringer.

3. Behov for en helhetlig strategi

Norge trenger en helhetlig strategi med klare mål for å styrke energiberedskapen og sikre nok kraft til samfunnet. Det handler om å oppgradere vannkraftverk, bygge ut vind- og solkraft og utnytte «grå» arealer bedre – samtidig som vi vurderer kjernekraft som et mulig supplement på lengre sikt.

4. Gjør det enklere og raskere å bygge ut ny kraft

Farten på bygging av ny kraft må opp. Derfor må det bli enklere og raskere å få prosjekter godkjent. Innfør hurtigspor i konsesjonsbehandlingen for enkle prosjekter, slik Sverige har gjort, med behandlingstid ned mot tre måneder.

5. Få fart på oppgradering og modernisering av vannkraftverk

Mange vannkraftverk er gamle og kan yte mer hvis de blir oppgradert. Med teknisk opprusting og effektoppgraderinger kan vi hente ut mer kraft – uten store naturinngrep. Energikommisjonen mener vi realistisk kan hente ut 6 TWh innen 2035 – og kanskje ytterligere 3–6 TWh hvis prosessene blir enklere og det blir mer lønnsomt å oppgradere. Ny teknologi og moderne løsninger gjør det mulig å forlenge levetiden, styrke forsyningssikkerheten og kjøre anleggene mer effektivt. Dette potensialet utnyttes i for liten grad i dag. Kommunene trenger bedre støtte, veiledning og verktøy for å komme i gang.

6. Bruk den elektriske kraften smartere

Energieffektivisering og økt bruk av alternative varmeløsninger er blant de mest miljøvennlige og fornuftige tiltakene vi har. For at flere skal gjennomføre slike tiltak, trengs det støtteordninger som gjør det enklere å komme i gang – og rammer som gir forutsigbarhet over tid. Enova må derfor få større handlingsrom og utvikle mer treffsikre ordninger for bygg og industri – særlig for tiltak som kutter unødvendig strømbruk til oppvarming. Samtidig bør strømsøtten og fastprisordninger som «Norgespris», innrettes slik at den belønner lavt forbruk – for eksempel ved å gi mer støtte til husholdninger som bruker mindre elektrisk kraft enn snittet.

Vann og avløp

– rent vann i urent farvann

Rent vann er en forutsetning for god helse og et velfungerende samfunn. Myndighetene stiller derfor strenge krav til drikkevannskvaliteten, og dermed også til den samfunnsskrittiske infrastrukturen som skal levere nok vann til innbyggerne.

Økt geopolitisk spenning i Europa og i verden for øvrig, aktualiserer samtidig at systemene må kunne levere både i en normalsituasjon og i kriser. Myndighetene har derfor økt oppmerksomhet rundt forsyningssikkerhet, og bruker enhver anledning til å minne oss alle på viktigheten av egenberedskap med lagring av vann som et av de viktigste budskapene.

Koblingen mellom vannforsyning og beredskap forventes derfor å forsterkes i årene fremover. Kravene i drikkevannsforskriften om at systemene må kunne levere nok og trygt vann til innbyggerne «til enhver tid» innebærer i praksis behov for reservevannforsyning i de fleste kommuner. Noen vil kunne løse dette med reservevannsavtaler med nabokommuner, mens andre vil være nødt til å investere i forsyningssystemene, enten ved at man skaffer seg utvidet overføringskapasitet eller ved at man også må investere i produksjonssiden (behandlingsanlegg).

Klimaendringer

Klimaendringer setter samtidig infrastrukturen under ytterligere press ved at vannkildene våre blir mer utsatt for oppblomstringer av bakterier, virus og parasitter som følge av endringer i temperatur og økte nedbørmengder.

Råvannskvaliteten er i endring flere steder i landet, og dette vil også påvirke investeringsbehovene fremover. Mange kommuner opplever mer urenheter i vannet, noe som gjør det vanskeligere å rense. De viktigste årsakene til dette er trolig mindre sur nedbør, økte temperaturer og mer ekstrem nedbør som vasker organiske stoffer ut i vannkildene.

Etter innføringen av avløpsdirektivet i 1991 har Norge tilpasset seg med lavere rensegrad enn våre naboland. I den samme perioden har vi opplevd klimaendringer med villere og våtere vær; en utvikling som forventes å fortsette. Skader som følge av flom og oversvømmelser har økt betydelig, og norske kommuner står overfor store utfordringer for å redusere omfanget av naturskader.

Krevende for kommunene

Ny reservevannforsyning til Oslo er et eksempel på et gigantprosjekt som ligger langt utenfor det selv landets største kommune er vant til å hankses med. Det er grunn til å tro at det vil bli flere prosjekter på drikkevannssiden fremover som både i størrelse og kompleksitet utfordrer kommunenes kompetanse, kapasitet og beslutningsstruktur. Flere av prosjektene vil trolig også ha elementer av samarbeid, slik at det ikke er åpenbart hvilken gjennomføringsmodell de passer inn i. For å finne løsninger på behovene fremover må man se på barrierer i kommunesektoren som finansiering, avvikende prosjektmodeller og sprikende praksis.

RIFs råd for å sikre trygt vann og velfungerende avløp

1. Få kontroll på forfallet – med bedre planer og mer støtte

Kommunene trenger økonomisk hjelp til å fornye ledningsnett og sikre fremtidsrettede løsninger. Statlige investeringstilskudd og rentekompensasjon vil gjøre det lettere å prioritere dette arbeidet.

2. Tenk større – på tvers av kommunegrenser

Vannet kjenner ingen kommunegrenser. Kommunene må oppfordres og forpliktes til å utrede felles løsninger – og belønnes økonomisk når de samarbeider.

Regjeringen har selv fått laget en mulighetsstudie (2022) som viser at bedre samarbeid og mer systematisk styring kan gi store besparelser. Et godt eksempel er Grenland, der Skien, Porsgrunn og Bamble vurderer å bygge et felles renseanlegg for sine 100 000 innbyggere¹². Dette vil koste langt mindre enn om hver kommune skulle bygge sitt eget.

3. Styrk planlegging og kompetanse

Mange kommuner mangler gode planer for forvaltning av sine vann- og avløpsanlegg. Her trengs både veiledning og krav – uten en god plan vet man heller ikke hvordan man bruker pengene riktig. Det er ikke på utarbeidelsen av planen kommunen skal spare penger, det er en god plan som skal vise kommunen hvordan de kan bruke pengene riktig.

Investeringsplaner må ta høyde for kapasitets- og kompetanseutfordringer i bransjen. Det er ikke bare investeringsmidler som er et knapphetsgode, det gjelder også tilgangen til kompetanse for å planlegge og bygge infrastrukturen.

4. Et eget statlig utbyggingsselskap for de største prosjektene?

De neste 20 årene må det investeres titalls milliarder i nye vann- og avløpsanlegg. Mange av prosjektene er så store og komplekse at de ligger langt utenfor det de fleste norske kommuner vanligvis håndterer. Feilinvesteringer i slike prosjekter kan få store konsekvenser for både økonomien og tilliten i lokalsamfunnet.

Det bør derfor utredes om et nytt utbyggingsselskap – for eksempel «Nye Vann og Avløp» eller «VA Norge» – bør få ansvar for de største og mest komplekse prosjektene. På samme måte som «Nye Veier» har spart både tid og penger i veibyggingen, kan et statlig VA-selskap sikre bedre planlegging, høyere kvalitet og lavere risiko for både kommunene og innbyggerne.

¹² Utreder felles renseanlegg, Bamble kommuner (2024)

Forsvarsbygg

– mer forsvar for pengene

Regjeringen har satt i gang et omfattende løft for Forsvaret, med store investeringer i infrastruktur og beredskap. Langtidsplanen for Forsvaret fremhever Forsvarsbygg som en nøkkelaktør i å styrke Norges forsvarsevne. For første gang er bygg og eiendom en eksplisitt del av strategiplanen, noe som understreker hvor viktig moderniseringen av infrastruktur og bygg er. Det er viktig med effektiv forvaltning og rask prosjektgjennomføring i møte med stadig skiftende sikkerhetspolitiske utfordringer.

Forsvarssjefen og andre uttrykker bekymring over at fremdriften ikke er tilstrekkelig rask². Offentlige innkjøpsprosesser og byråkratiske barrierer bidrar til forsinkelser, noe som påvirker Forsvarets operative evne negativt. En rapport fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)³ fremhever behovet for grunnleggende endringer i forsvarssektorens økosystem for teknologisk innovasjon for å møte dagens utfordringer.

Forsvarets bygg må kunne håndtere både fysiske og digitale trusler. Statsbudsjettet for 2025 har avsatt økte midler til modernisering av forswarets boliger, kvarter og andre kritiske installasjoner, men det er usikkert om bevilgningene er tilstrekkelige for å dekke de reelle behovene.

Store behov fremover

Mange av Forsvarets bygg har betydelig vedlikeholdsetterslep. Byggene er dårlig isolert, tekniske anlegg er utdaterte, og mange steder mangler det nødvendig beskyttelse mot fysisk og digital risiko. I tillegg skal enkelte lokasjoner som har vært nedskalert i årevis nå oppskaleres – uten at infrastrukturen er rustet for det.

En nylig gjennomført områdegjennomgang av eiendom, bygg og anlegg i forsvarssektoren, bestilt av Forsvarsdepartementet og Finansdepartementet, avdekker at det både er potensial for mer effektiv ressursbruk og raskere beslutninger. Skal vi få mer forsvar for pengene, må det tenkes annerledes. Målet er at Forsvarets store behov skal kunne dekkes raskere og mer treffsikkert.

RIFs råd for mer effektiv forsvarsinfrastruktur

1. Bruk standardiserte bygg – og bygg raskere

Ved å ta i bruk ferdig utviklede løsninger og prefabrikkerte bygg, kan Forsvaret kutte kostnader og få byggene på plass raskere. Dette gir også enklere vedlikehold og lavere driftskostnader over tid.

2. Sett en tydelig standard for hva som er «godt nok»

Ikke alle bygg trenger høyeste tekniske nivå. Ved å definere en felles minimumsstandard som ivaretar sikkerhet og funksjonalitet, unngår vi overdimensjonerte løsninger og får mer igjen for pengene.

3. Gjenbruk tomme bygg og eiendommer

Mange offentlige bygg står i dag tomme, og kan tas i bruk som støttefunksjoner – for eksempel til trening, administrasjon eller lager. Det gir rask tilgang til kapasitet, sparer miljøet og reduserer behovet for nye investeringer.

4. Sørg for at tomtene er klare på forhånd

Dersom veinett, strøm, vann og avløp er på plass, kan nye bygg settes opp langt raskere – enten det er ved øvelser eller i krise. Dette er spesielt viktig på baser og knutepunkter for alliert mottak og mobilisering.

5. Ta i bruk digitale verktøy for drift og vedlikehold

Med digitale systemer kan Forsvarsbygg følge byggenes tilstand i sanntid og planlegge vedlikehold bedre. Det gir færre akutte reparasjoner, mer målrettet ressursbruk og lenger levetid på byggene.

Andre kritiske områder i Norges infrastruktur og bygg

I tillegg til områdene som er omtalt i dette notatet – transport, energi, vann og avløp og forsvarsbygg – finnes det flere sektorer som er helt avgjørende for at samfunnet skal fungere – både i det daglige og når det virkelig gjelder. Det gjelder blant annet lufthavner, og bygg som sykehus, omsorgsbygg og skoler, barnehager og rådhus.

Disse byggene er viktige hver eneste dag – både for helse, utdanning og lokaldemokrati. Mange av dem fungerer også som nøkkelbygg i en krisesituasjon, enten det er snakk om å opprettholde helsetjenester, ivareta barn og unge eller sikre lokal kriseledelse.

Mye av bygningsmassen er likevel gammel, dårlig isolert og lite tilpasset dagens krav til sikkerhet, helse og energi. Det gjør samfunnet mer sårbart – og fører til høyere kostnader, mindre effektiv drift og dårligere tjenester for folk. Samtidig har mange kommuner og helseforetak stramme budsjetter og må prioritere hardt. Det gjør det krevende å møte både dagens behov og fremtidige krav.

Flere av disse utfordringene ble dokumentert i RIFs rapport *State of the Nation - Norges tilstand 2021*, og vil bli vurdert og fulgt opp i den nye hovedrapporten som legges frem i juni 2025. Målet er å gi en helhetlig oversikt over tilstanden til Norges viktigste bygg og infrastruktur — og peke på hva som må til for at den skal tåle både hverdagen, klimautfordringer og et mer krevende trusselbilde.